

Zeitschrift: Bündner Schulblatt = Bollettino scolastico grigione = Fegl scolastic grischun
Herausgeber: Lehrpersonen Graubünden
Band: 5 (1945-1946)
Heft: 3

Artikel: Calonda-mars
Autor: Sonder, N.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-355623>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 16.05.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Calonda-mars

Introducziung

Sainz' oter è chel tema fitg adato per sviluppar ena lecziung an lungatg matern, essent « Calonda-mars » ena tradiziung exclusiv rumantscha. — An sarvetsch dall'instrucziung linguistica stattan dasperas *igl liber discours, exercezis stilistics e grammaticals, fonetics ed ortografics*. — Ainten igl liber discours ò igl scolar occasiung da s'externar libramaintg, ed igl scolast po constatar cant retg, ni er cant pover tg'igl scazzi da pleds digl scolar è. Chel vign alloura sviluppo e completo. Gl'è da grond'impurtanza, tg'igl scolar raschung adegna an antieras construcziungs per neir an posses d'en agen stil.

Chel tema so er neir valetto an oters roms, scu p. ex. chints, istorgia naturala e desegn, ed a madem taimp er star an sarvetsch digl lungatg.

Gronda muntada ò er l'elecziung digl tema. Chel sto sviglier tar igls scholars interess e plascheir, per dar all'instrucziung veta e success. — Uscheia comparan las reglas grammaticalias ed ortograficas an en amparnevel vistgia avant igl îgl digl scolar. La suandonta lecziung è patartgeda per igl scalem dalla 5 e 6avla classa.

Descripziung da „Calonda-mars“:

(discours an scola)

Tranter igls pi bels e pi vigls usits dalla nossa tera rumantscha è chel digl eir cun sampugns, sur digl cal nous batarlagn oz.

I. L'istorgia digl usit

Danonder dareiva igl usit d'eir cun sampugns? L'isanza dad eir cun sampugns ò sia funtanga ainten igl taimp paganil. Igls peangs faschevan sen la fegn digl anviern ena gronda festa. Ve da chella saparticipava gl'antier pievel, betg angal igls unfants scu ossa. Chel de niva festivo cun gronda canera per scatscher gl'anviern ôr dalla tera e benevantar la premaveira. Igl primitiv spirt digls peangs veva l'idea, tg'igl anviern vess ena suite da noschaspirts, igls cals stavan zuppos ainten l'ava dallas truaschs e midavan chella an glatsch. Chels noschaspirts levan els cun sia canera er sagliantar davent.

II. Muntada digl usit

Partge giainsa gl'amprem da mars cun sampugns? Anc vainsa igl anviern tg'az fo valeir scu ferm regent an nossas valladas montagnardas. Dantant planscha la nateira sot la cuverta da neiv e less puspe fladar nova veta. Ve digl firmamaint samossa igl suglegl da de an de cun nova forza. Er aint igl cor human pruesch'igl desideri da premaveira. Igls unfants rompan igl silenzi d'anviern, e cun igls sies sampugns taschaintan els igl murmagner digl vigliurd da neiv. Els cloman:

« Premaveira, premaveira, desda las flourignas ôr digl sies sên e do agls utscheligns las sias canzungs! Igl nosch anviern sfugiainta cun sias beischas, sia brainta! Nous at clamagn cun sampugns e cant sonor! »

III. Preparamaints

Mintga festa pratenda preparamaints ed organisaziung. Er la nossa ans occupescha gio en taimp avant. Tge sto neir fatg a taimp?

1. Mintgign vot aveir en bel e grond sampugn. Da veir dad eir cun en scalign scugl noss Ursign fiss bagn ena fatala cuglianada! Parchegl èn igls mattatschs gio dei avant « Calonda-mars » sen la tschertga per en dretg talatg u 'na plompa.
2. Er per igl past egl da procurar igl necessari: la groma per far igl latg-meltg, scu er ena bagnvolenta casarina, tgi az dat nò da piglier igl disturbi e far la giastareia. An tscherts lias fon las scolaras chel sarvetsch ed igl past vign tignia an tgesa da scola. Uscheia èn er las mattatschas activ partecipadas ve dalla festa, chegl tgi è er da gronda valeta.
3. Igl de avant la festa sareduneschan igls mattatschs tar la prova da « Calonda-mars ». Scopo da chella?

IV. Igl til festiv

Calonda mars è no. Chella dumang èn igls mattatschs gio bôt allerta. L'aurora digl de da festa igls ò dasdo ôr da levs semas permavangs. Igl ansolver ò oz betg gronda muntada ed è dabot stranglo. Allas 8 saredunescha la truppa avant tgesa da scola. Tots marschan tar igl bot manivel da vischnanca. Cò starsunga l'amprema talatgeda savulvond sen tottas catter parts digl mond. Chel clom è veiramaintg igl clom da premaveira, clom allas flours ed agls utschels.

Igl til festiv mossa different maletg. Dantant tgi avant onns veva el ple la paretta militara, noua tgi nivan tots plazzos siva grondezza dus e dus e manos digls dus mattatschs gronds, igls cals purtavan sabels-lenn ainten mang, oz porsch'el igl maletg dalla cargeda d'alp. Davant ôr von la fameglia d'alp, signung e zezen cun rogel e sgar-mera. Chels suonda egn tirond 'na schliesa cun cargea se vaschela d'alp: broccas, curtang, panaglia etc. Oss vign la muntanera cun igls sampugns, scalots e stgellas, la cala è suandada digl paster.

Gl'amprem passa gl'antier til tras vischnanca sainza safarmar. Pir la sagonda geda saferman els avant mintga tgesa cun ena solemna stursanada. Pi bôt davan las casarinas fregna, ovs, pantg etc. Chellas tgossas eran bisignevlas per igl past d'alloura, igl cal consistiva prinzipalmaintg an pizzochels giu da planetta. An tscherts lias ò igl past samantignia an chella furma. Lò, noua tgi vign fatg latgmeltg, dat mintgign en per raps, igls cals, siva d'aveir paea la groma cumprada, schianavant scu chella è betg dada per navot, vignan partias tranter igls mattatschs da scola.

V. Igl past

Da mezde cattainsa la cumpagneia tgi varda cun îgls da legreia sen las marvegliousas cuppas tgembladas cun latgmeltg. La sfruschetta ainten mez stat adretgse scu en suldo, segn tgi la tratga è gartageda. Agls giasts liva la speida ainten bucca, scu la neiv ainten igl mievel suglegl da premaveira.

Veiramaintg 'na tratga delicata!

VI. Igl siva mezde

Dantant tgi pi bôt niva igl giantar betg tratg mengia alla lunga, oz peglia la mattatschaglia cun raschung buna peda da lascher gustar chel. Uscheia pò ella sadiverteir chiettamaintg cugl delicious latgmeltg. — Siva mezde vevan igls mattatschs dad eir a far ghera. Igl inimei sacomponiva or digls sampugnieders d'ena vischnanca vischinanta. Igl ple niva angal pruvo ôr las forzas tras la lotga egn ed egn. Ma er egl capito, tgi mattatschs turnavan a tgesa la seira cun nodas e bolas. Chel pervers e grop usit è cun buna raschung nia supprimia. — Loancunter sadivertescha oz la bargeda siva mezde ainten en lia suglialeiv digl territori, noua tg'igl anvien ò gio stuia dar « adia ». Els tschertgan er las ampremas flours, tgi tgittan tot surstadas davos

en crappet ni rieven cun îgls anc da sên. La seira decoreschan gio las ampremas giunfras dalla premaveira la meisa ainten la steivetta, purtond er lò gl'amprem saleid da premaveira!

Ortografia:

I. Igl apostrof

La biestga an uigl sainta er tot surstada igl legher tulanem e talatgem!

- a) *La brigna gizza la ureglia.*
- b) *La armainta sainta igl verd e teira cadagna.*
- c) *Igl ansoul fo sagls da leghermaint.*

(Scrivagn chellas construcziungs ve dalla tavla da pare e las ligiagn.) Igl scolar sainta, tgi chellas construcziungs tungan betg bagn. Scu schainsa damaias?

la ureglia; la armainta sainta igl verd; igl ansoul;
l'ureglia; l'armainta saint'igl verd; 'gl ansoul;

Ossa savainsa er deir partge tgi las construcziungs vevan betg en amparnevla armoneia: Dus vocals l'egn sper l'oter; nous vagn parchegl stuia stritgier egn da chels. (Remarca: igl scolar so gio distinguer vocals e consonants, essent trato § 1 dallas Normas.)

Lo, noua tgi laschagn davent en vocal per amour dall'armoneia digl lungatg, stuainsa nitifitgier chegl tras ena virguletta. (faschagn igl apostrof!) Chella numnainsa a p o s t r o f.

Las construcziungs mossan ossa suandond maletg:

- a) *La brigna gizza l'ureglia.*
- b) *L'armainta saint'igl verd e teira cadagna.*
- c) *Gl'ansoul fo sagls da leghermaint.*

Exercezi:

1. Igls scolars screivan sen sia tavla construcziungs, ainten las calas i so neir fatg igl apostrof!
2. Dei avonda ò gl'anviern rigia an nossa tera. Gl'è taimp per el da s'alontanar. Igls 21 da mars moss'igl calender l'antschatta dalla premaveira. Ma gio gl'amprem da chest meis clamainsa ella.

Allas 8 la dumang saredunescha l'antiera cumpagneia avant tgesa da scola. Cun tscheiras rientas savardan igls mattatschs l'egn se per l'oter. L'antiera vischnanca peglia veiv'art e part ve dalla legreia

digls unfants. La nateira sadesda ôr digl sên d'anviern. Igl latg-meltg è en'excellenta tratga.

(*Remarca:* chest exercezi serva scu dictat, ni so er neir scretg ve dalla tavla sainza apostrof, cugl pensum agl scolar da far aint chel.)

II. Igl accent

Exaimpels (ve dalla tavla!):

La cumpagneia è sa radunada segl plaz an mez vischnanca.

Peder e Tona von davant ôr.

La feivla dalla tschinta targlischa scu igl or.

Gira ò oz stretg e sto star a tgesa.

Adel è tratg en strétg tras igls sies plans.

O, te pover schana, devas ier seira beber enpo té da froslas avant tgi eir a letg!

Scrivagn ôr, ni sottastritgagn cun calour igls pleds scretgs tuttegna, ma cun differenta muntada (omonims).

e ed é

o ed ò

stretg e strétg

te e té

or ed ôr

Constatagn: Per distinguer la significaziung da pleds, igls cals vignan scretgs tuttegna, ma on differenta significaziung, sa nizzigiainsa digl accent.

Nous distinguign treis accents:

a) accent grev (`)

b) accent gid (^)

c) accent circumflex (^)

Exercezi:

Metta igl accent! (Igl scolast screiva igl exercezi ve dalla tavla sainza accent!)

Dò no igl ties cuntel! La tschinta dalla mia plompa è mengia stretga. Gl'è gio do las 8 sen l'oura d'baselgia. Igls cumarats èn gio passos ôr per vischnanca. An en cart d'oura stoia er ia esser segl post. « Mamma », cloma Peder an furtegna, « am cusessas en batung sen la môngia dalla mia blusa da signung? » — La mamma ò detg: « Fissas oz lavo enpo pi bôt! » An en batter d'igl è Peder, or segl bot

dafor vischnanca cun igls sies cumarats. Chels igl cloman: « Te ist igl dètg planori! »

Remarca: Igl soura exercezi so er sarveir per declarar agls scolars igl discurs direct cun sies segns (« »).

III. Grammatica

La preposiziung de u da.

Constatagn: I vign adegna scretg *da*. Angal igl pled *derivanza* fo en'excepziung:

da igl = digl

Exercezi: da la = dalla

Metta de u da!

Gio (da) taimp vigl rigiva igl usit (dad) eir cun sampugns (da) Calonda-mars. I vign sustignia, tgi chest'istanza (da-)reiva (digls) peangs. Ell'è oramai (da) (de-)rivanza peanga. Nonobstant è chegl egn (digls) bels usits an nossa tera rumantscha. Igl past (da) chel de consista ôr (da) latg-meltg. Igl latg-meltg vign fatg ôr (dalla) groma. Onda Tena ò surpiglia (da) sbatter chella. (Da) mintga mang (dalla) meisa an steiva ò ella plazzo soptgas per igls sies giasts. Scu segn (d')angraziamaint per igl bung sarvetsch presto, canta la bargeda ena bela canzung (da) premaveira. Giond (da) steiv'ôr angraztgan els ad onda Tena (da) cor.

IV. Conzepts

Témas vasts e mengia generals èn d'evitar. Parchegl partignsa er aint la descripziung an tractats pi pitschens. Chels son er neir scretgs an furma da brev (p. ex. No. 6).

Témas:

1. Preparamaints sen Calonda-mars.
2. Tona catta betg la plompa!
3. Igl clom dalla premaveira (segl bot dafor vischnanca).
4. En bel maletg (igl til festiv).
5. O, tge bung latg-meltg!
6. Calonda-mars siva mezde avant trent'onns (mies bab rachinta!).

Conclusiung: Scu conclusiung e carunaziung serva la suandonta poesia, la cala è puspe ena stupenta flour ôr digl bel curtgign digl noss poet Rev. P. A. Lozza. Essent la rema fitg adatada, vagn nous mess ella per chor ruschanont.

Calonda-mars

da P. A. Lozza (per chor ruschanont)

Tots ansemen:

Lasche passar la legra talatgeda! — —
La biestga saint'igl verd / ò tratg cadagna /
la migia / beschla / cloma premaveira. /
La mattatschaglia / sturna baccanalia /
ans fo santeir igl clom da tot l'armainta /
tgi sbava / malpaztgainta. —
Sampugns / scalots / talatgs / scaligns e stgellas
sfugiaintan igl anvien / noschira vigl /
e dervan igl uigl. —

Mattatschs cun vouchs stgeiras:

Sampugns / scu tungs da bumbardungs /
chels von nudond igl marsch sarro
vers gleisch / suglegl e blo!

Mattatschs cun vouchs racas, fessas:

Scalots / igls sterls von scalotond
per tot igls flatgs da l'alp anturn /
scu sains da sturn.

Mattatsch cun vouch platta:

Talatgs / vo surangiu en bov /
an mez igl cron / dat anc en bratg
igl rac talatg.

Mattatscha cun vouch clera e carina:

Scalign / galeidas segl verdign
vo anc tschartgond cugl sies tign, tign /
igl vadelign.

Mattatschas vouch sonora e clera:

La stgella / cugl sies sclegn d'argent /
scadagna / loscha / la pugniera
segl de da fiera.

Antier chor (ferm):

La premaveira / legra mattatschaglia /
clame notiers per nous / per la muaglia /
Sampugns / scalots / talatgs / scaligns e stgellas
fon eir pi ferm las stellas!

N. Sonder, Lantsch/Lenz